

Азярод

Уладзімір Куліковіч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

e-mail: nino-1924@mail.ru

Азярод

Рэзюмэ

У жанры навукова-папулярнага артыкула распавядаецца пра паходжанне, значэнне, ужыванне ў сучаснай беларускай мове назоўніка “азярод”. Пасля тэксту прапануецца тэст, з дапамогай якога можна праверыць, наколькі навучэнцы засвоілі змест напісанага. Кожнае заданне тэста ацэньваецца адным балам. Матэрыял можна выкарыстоўваць на занятках наступным чынам. Спачатку выкладчык чытае тэкст перад аўдыторыяй, затым раздае ліст з заданнямі, дзе вучні цягам 5–10 хвілін (у залежнасці ад падрыхтоўкі) пішуць адказы.

Abstract

Azyarod

In this educational article is considered etymology, meaning, using of a noun “azyarod” in modern Belarussian language. There is the test placed after article. Test using to control how students learn new information from article. Each task is worth one point. Research could be used in following way. First of all professor reads text for students, than gives tasks for them and students give their answers.

Яшчэ ў другой палове XX ст. амаль на кожным вясковым падворку беларусаў можна было пабачыць безліч свойскіх жывёл: каня, кароўку-карміцельку, коз, авечак, кабанчыкаў. Былі яны і ў жыхароў нашых вёсчак – Дакурнішкі, Навікі, Мікуцяны, што ў Ашмянскім раёне Гродзенскай вобласці. Каб забяспечыць усёй гэтай жыўнасці ўтульную зімоўку, кожнае лета мы, падлеткі, пчыравалі ўздоўж чыпункі, на балоцістых участках, ля сажалак, каб назапасіць траву, якую трэба было добра высушыць.

І вось тут на дапамогу прыходзіў *азярод* (лакальныя найменні ў іншых рэгіёнах – *астраўкі, друкі, пераплот*). Гэта была немудрагелістая

драўляная канструкцыя (высокая загародка) у выглядзе двух-чатырох вертыкальных слупоў з адтулінамі для жэрдак. Прызначалася яна найперш для дасушвання атавы, канюшыны, збажыны, бульбоўніку, бацвіння. Дастаткова было развесіць на азярэдзінах (жэрдаках у азяродзе) скопаную зеляніну, дачакацца колькі дзён, пакуль яна выпетрае (высахне на сонцы і ветры), а затым скласці ў хляўчук або пуньку, каля якіх, як правіла, і майстравалі азярод.

“Это собственно белорусская выдумка для проветривания убранного с поля хлеба в снопах, – пісаў у сваёй рукапіснай лексікаграфічнай працы першай паловы XIX ст. пад назвай *Словарь белорусского наречия* вядомы беларускі этнограф-мовавед Павел Шпілсёўскі. – Се нігде не видно, даже по соседству – в Украине и прочих южных губерниях. Без складки в озерод белорусцы не станут класть снопов в овин. Потому что у них хлеб хорошо умолачивается и бывает бел”.

Як выглядалі такія збудаванні ў пачатку XX ст., можна пабачыць на карціне *Пуця і азярод* Фердынанда Рупчыца – наплага земляка, ганаровага прафесара Універсітэта Стэфана Баторыя. У вышыню яны маглі дасягаць да 10 метраў. Таму на іх можна было залазіць і аглядаць абшары: “Выходжу з хаты рана, / Каб стаць на азярод / І першаму з туману / Пабачыць сонца ўсход”, – пісаў Уладзімір Жылка.

Аднак і ў Беларусі такія прыстасаванні былі не ўсюды ў пашане. Значна радзей імі карысталіся на Магілёўшчыне, на поўначы Гомельшчыны, Брэстчыны і нават у асобных месцах Гродзеншчыны. Тут травы і збажыну сушылі проста ў полі або ў асечках ці ёўнях.

Па паходжанні слоўка *азярод* з’яўляецца агульнаўсходнеславянскім. Ведаюць яго ў

Уладзімір Куліковіч

Расіі (*озород, зород*), Украіне (*озород*). Прышло яно спачатку да нас прыкладна ў XIII ст. з балтыйскіх моў, дзе найбліжэйшымі паралелямі выступаюць літоўскае *žardas*, латвійскае *žards*. Аднак не выключана і значна ранейшае ўтварэнне на ўласнабеларускай аснове ад слова азярына (невялікае возера), бо найчасцей нашым продкам даводзілася дасушваць траву, скопаную каля вады (возера) або на балоце, дзе яна заўсёды была сакавітай, доўга трымала вільгаць і не сохла.

Сёння прыстасаванне, названае продкамі *азяродам*, выкарыстоўваецца рэдка: няма патрэбы гаспадару пры наяўнасці разнастайнай тэхнікі будаваць такое прыстасаванне. “Гісторыя, як азярод, / Дзе ветрацца снапы стагоддзяў”, – трапіна заўважыў у адным са сваіх вершаў Рыгод Барадулін. Пачуць жа слоўка можна ў складзе прыказкі *Ні ў пень ні ў калоду, ні ў плот ні ў азярод*, якая гаворыцца ў дачыненні да чалавека нягеглага, ні на што не здольнага; пабачыць у назве народнай гульні. *Азяродам* назваў кнігу апаবাদанняў і эсэ Сяргей Рублеўскі. У Мядзельскім раёне Мінскай вобласці маецца вёска з назвай *Азяроды*, каля якой цячэ невялічкая рачулка *Азяродка*.

Правер сябе

№ 1. Што такое *азярод*?

- 1) Прыстасаванне для ручнога прадзення кудзелі, якое прыводзіцца ў рух панажом.
- 2) Памяшканне, якое знаходзіцца пад самым дахам, паміж столлю і дахам.
- 3) Невялікае возера.
- 4) Канструкцыя ў выглядзе вертыкальных слупоў з адтулінамі для жэрдак.
- 5) Збудаванне ў выглядзе раду прыступак для пад’ёму і спуску.

№ 2. Як называюць жэрдку ў азяродзе?

- 1) азяродка
- 2) азярэзіна
- 3) пераплот

4) друкі

5) азяродачка

№ 3. Хто аўтар карціны «Пуня і азярод»?

1) Павел Шпілеўскі

2) Язэп Драздовіч

3) Стэфан Баторый

4) Рыгор Барадулін

5) Фердынанд Рушчыц

№ 4. Слоўка *азярод* з’яўляецца...

1) індаеўрапейскім

2) праславянскім

3) агульнаўсходнеславянскім

4) старабеларускім

5) стараўкраінскім

№ 5. На азяродзе дасушвалі *бацвінне*. Якія два значэнні мае гэтае слова?

1) Лісце і сцёблы буракоў.

2) Трава, якая вырасла ў той жа год на пакошы.

3) Скопаная сенажаць.

4) Страва, звараная са сцёблаў і лісця буракоў.

5) Агульная назва хлебных злакаў: жыта, пшаніцы, аўса, ячменю.

№ 6. Узнавіце прыказку.

Ні ў пень ні ў _____, ні ў _____ ні ў азярод.

№ 7. У асобных рэгіёнах травы і збажыну сушылі ў *асецях* ці *ёўнях*. Гэта дзе?

1) Невялікі будынак, дзе зімой захоўвалі бульбу, агародніну.

2) Спецыяльная прыбудовка да гумна (тока).

3) Традыцыйны сялянскі будынак для захавання маёмасці.

Азярод

4) Памяшканне, прастора паміж столлю і дахам на хаце.

5) Спецыяльнае, паглыбленае ў зямлю памяшканне, дзе зімой захоўваюць прадукты.

№ 8. Адкуль родам аўтар тэксту?

- 1) Брэстчына
- 2) Гомельшчына
- 3) Гродзеншчына
- 4) Магілёўшчына
- 5) Міншчына

№ 9. Каму належаць радкі: «Выходжу з хаты рана, / Каб стаць на азярод / І першаму з тугану / Пабачыць сонца ўсход»?

- 1) Паўлу Шпілеўскаму
- 2) Уладзіміру Дубоўку
- 3) Сяргею Рублеўскаму
- 4) Рыгору Барадуліну

5) Уладзіміру Жылку

№ 10. Колькі метраў у вышыню маглі дасягаць *азяроды*?

- 1) ад аднаго да 10 метраў
- 2) ад 10 да 15 метраў
- 3) будаваліся пад зямлёй
- 4) ад 15 да 20 метраў
- 5) ад 20 да 25 метраў

Даведкі

№ 1. – 4 (1 – калаўрот, 2 – паддашак, 3 – азярына, 5 – лесвіца). № 2. – 2. № 3. – 5. № 4. – 3. № 5. – 1, 4 (2 – атава, 3 – пакоша, 5 – збажына). № 6. – Ні ў пень ні ў калоду, ні ў плот ні ў азярод. № 7. – 2 (1 – варыўня, 3 – клець, свіран; 4 – гарышча, 5 – склеп, пограб). № 8. – 3. № 9. – 5. № 10. – 1.